

Vrijwilligerswerk en verdringing

“Koester de vrijwilliger”

43 procent van de 65-plussers doet vrijwilligerswerk. Met de overgang van een verzorgingsstaat naar een participatiesamenleving zijn gepensioneerden, net als andere vrijwilligers, steeds meer de kurk waar veel voorzieningen op drijven. Maar leidt vrijwilligerswerk ook tot verdringing van betaalde arbeid?

Achter de bar in de sportkantine, koffieschenken in het asielzoekerscentrum, voorlezen op school, actief zijn bij Greenpeace of de Voedselbank, belastinginvuller bij de vakbond? Vrijwilligerswerk pur sang. Bij het in stand houden van de buurtbus of het zwembad, ondersteuning in de bibliotheek of hand- en spandiensten in de zorginstelling, trekken sommigen hun wenkbrauwen op. Dat is toch gewoon regulier betaald werk? “Dat klopt”, zegt Martin Spanjers, voorzitter van FNV Senioren. “Maar als democratische besluitvorming leidt tot verdwijnen van dat betaalde werk, is het alleen maar toe te juichen dat vrijwilligers hun verantwoordelijkheid nemen. Dat vind ik geen verdringing. Echter, als ondernemingen met een winstooi merk vaste krachten er via de voordeur uitgooien en vrijwilligers via de achterdeur binnenhalen, is wél sprake van verdringing. Dat geldt wat mij betreft ook voor gepensioneerden die betaald doorwerken.”

Oneerlijke concurrentie?

Van de 3 miljoen 65-plussers is zo'n 43 procent gemiddeld vijf uur per week actief met vrijwilligerswerk. In totaal telt Nederland bijna 6 miljoen vrijwilligers, en vergeet de 800.000 mantelzorgers niet. FNV Senioren maakt zich sterk voor de belangen en de positie van die vrijwilligers. En ziet tegelijkertijd een rol in het voorkomen dat oneerlijke concurrentie tussen vrijwilligers en werkenden ontstaat. En dat beide groepen tegen elkaar worden uitgespeeld. Op 18 april heeft een conferentie onder het thema ‘Vrijwilligerswerk zonder verdringing’ plaats.

Het is goed dat we met elkaar uitgangspunten bepalen waaraan vrijwilligerswerk zou moeten voldoen, zegt voorzitter Martin Spanjers over de conferentie. “Vrijwilligerswerk vormt een belangrijke en vaak ondergewaardeerde bijdrage aan de samenleving. Het gaat om werk dat een integraal onderdeel van de arbeidsmarkt is. Maar betaald werk mag niet ten koste gaan van vrijwilligerswerk. Oneerlijke concurrentie op arbeidsvoorwaarden moeten we voorkomen. Ook mag vrijwilligerswerk niet een soort afvoerputje voor wegbezuinigde voorzieningen worden. Tijd voor een grondige herziening van cao's, waarin je behalve over zzp'ers ook over vrijwilligers afspraken moet maken, vindt Spanjers. En samen met vrijwilligersorganisaties zou een checklist ‘vrijwilligerswerk zonder verdringing’ kunnen worden opgesteld. “Voor mij staan de belangen van de vrijwilligers voorop. We moeten ze koesteren en ondersteunen vanwege hun waardevolle bijdrage. Het moeten geen gratis werknemers worden met allerlei verplichtingen.”

Spanjers (70) zelf heeft een overvolle week met zijn vrijwillige onbetaalde activiteiten: Seniorenvoorzitter, de Wereldwinkel, twee middagen op zijn kleinkinderen passen. De groep vrijwilligers tussen de 65 en 75 jaar zal fors groeien, voorspelt hij. “Als je vroeger de AOW-gerechtigde leeftijd bereikte, was je oud. Nu zijn mensen lang vitaal. Een grote groep senioren wil graag maatschappelijk en zinvol bezig zijn. Dat is óók de participatiesamenleving. Zowel de organisatie als de vrijwilliger hebben er belang bij.”

Vreemde discussie

Het is een groot goed dat vrijwilligers een maatschappelijke bijdrage leveren, vindt Paul de Beer, hoogleraar arbeidsverhoudingen en directeur van het Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging De Burcht. “Als zij wegvallen, vallen tegelijkertijd heel veel voorzieningen weg.” Verdringing? Als een vrijwilliger bereid is bestaand betaald werk voor niets te doen en zich daar spontaan voor meldt. Als een bedrijf gratis krachten aan het werk zet. Als gepensioneerden betaald doorwerken. Als uitkeringsgerechtigden gedwongen te werk worden gesteld. Of als zzp'ers concurreren op lage tarieven.”

De Beer begrijpt dat de FNV de discussie wil aanzwengelen over het grijze gebied waar voorheen betaald werk nu door vrijwilligers wordt uitgevoerd - in de zorg, het vervoer, de culturele sector. Maar het is ook een vreemde discussie volgens hem. “Omdat het voor de bezuinigingen betaald werk was, noemen we het verdringing. Het is duidelijk dat we ons tegen het verlies van betaalde banen moeten verzetten. Maar als organisaties van overheidswege gedwongen zijn te bezuinigen en banenverlies optreedt, houd je dat moeilijk tegen. Als publieke dienstverlening dan in stand wordt gehouden door vrijwilligers is dat beter dan dat de dienstverlening verdwijnt. Als we betaald werk in bepaalde sectoren in stand willen houden, is de uiterste consequentie dat we met z'n allen meer belasting gaan betalen. En je als werknemer minder onder de streep hebt. Die discussie moet de FNV ook voeren.”

Vrijwilligers vormen geen bedreiging voor bepaalde sectoren op de reguliere arbeidsmarkt, zoals het vervoer, de zorg en de culturele sector, benadrukt De Beer nog eens. “De bedreiging komt door bezuinigingen. Je moet de vrijwilliger niet de schuld geven. Dat ze banen inpikken. Dan leg je de schuld bij de verkeerde partij.”

Solidariteit

Precies, zegt Marlieze Warnaar, voorheen bestuurder FNV Zorg en Welzijn, nu bestuurder Senioren. “Juist de groep senioren heeft solidariteit hoog in het vaandel en is maatschappelijk zeer betrokken. Een tweespalt tussen betaalde werkenden en vrijwilligers moeten we voorkomen. De discussie gaat wat mij betreft over de grens van wat de maatschappij en de vrijwilligers aan kunnen. De overheid wentelt onder het mom van de participatiesamenleving bezuinigingen af op de maatschappij. Die lost het wel op. Een cynisch bezuinigingsrecept.” Als zorgbestuurder zag Warnaar veel betaalde medewerkers door vrijwilligers worden vervangen. In twee jaar tijd zijn 65.000 banen in de zorg verdwenen. Werk is wegbezuinigd; die banen konden we niet behouden. Tegelijkertijd kunnen vrijwilligers het niet aanzien dat mensen niet de zorg krijgen die ze nodig hebben. Werkenden en vrijwilligers zijn solidair met

elkaar. Tijdens de acties in de zorg trekken ze samen op. Beide groepen maken zich sterk voor het behoud van banen, kwaliteit van de zorg en het voorkomen van verdringing.”

Vakbondsbestuurder Hanan Yagoubi vindt dat gemeenten een morele plicht hebben ervoor te waken dat vaste medewerkers van publieke voorzieningen worden ingewisseld voor vrijwilligers. “Ik spreek ze er op aan. Vorige week nog heb ik een brief aan het Utrechtse College van B&W gestuurd waarin ik bezwaar maak tegen een reorganisatie bij de bibliotheek waarbij 15 fte’s verdwijnen én er tegelijkertijd honderd vrijwilligers worden geworven. Ik wil opheldering over de zogenaamde bedrijfseconomische redenen voor deze reorganisatie. De ondernemingsraad heeft negatief geadviseerd. Desnoods gaan we naar de rechter.”

Grens stellen

Yagoubi schudt de voorbeelden moeiteloos uit haar mouw. In Nijmegen zijn alle vaste krachten van een zwembad ontslagen en runt een stichting van vrijwilligers de boel. Niet alleen onverantwoordelijk, maar ook pure verdringing. Er zijn Kamervragen gesteld. In Alphen aan den Rijn hebben we een soortgelijke situatie onder druk van acties en publiciteit kunnen voorkomen. We moeten écht een grens stellen.” Behoud van werkgelegenheid staat voorop, zegt Yagoubi en vrijwilligerswerk is prima - als het maar om aanvullende taken gaat. “De inzet van vrijwilligers mag niet ten koste van bestaande formatie. In de cao Bibliotheken hebben we daar nu een artikel over opgenomen. Dat is een van de mogelijkheden vat te krijgen op de inzet van vrijwilligers.”

Waardeloos

Het openbaar vervoer is een sector waar vrijwilligers in toenemende mate een buurtbus bestieren. “Dat is heel aardig van hen”, zegt vakbondsbestuurder streekvervoer Jan Heilig, “maar het is wel verdringing van de beroepschauffeur. Provincies en ov-bedrijven investeren in drukke gebieden en bezuinigen op onrendabele lijnen. Ze stellen brandstof en een busje ter beschikking en de vrijwilligers mogen het uitzoeken. Dat gaat ten koste van de banen van professionals.” Heilig is duidelijk: “We accepteren geen enkele vorm van verdringing. Ik zie geen grijs gebied. We hebben bij alle aanbestedende overheden en bij gemeenten de eis neergelegd dat bestaande lijnen niet door buurtbussen mogen worden vervangen en dat ze met ons moeten overleggen. Het is waardeloos dat werk op deze manier verdwijnt. Die glijdende schaal moeten we als FNV keren.”

Grijs gebied

Het is volgens FNV Senioren-bestuurder Jan Stam belangrijk om met de leden een toetsingskader te ontwikkelen om het ‘grijze gebied’ van vrijwilligerswerk te benoemen. De conferentie is daartoe een aanzet. “Los van dat verdringing uit den boze is, is het is best moeilijk een grens te bepalen”, zegt hij. “De overheid faket een soort participatiesamenleving waarin iedereen voor elkaar zorgt. Terwijl het om platte bezuinigingen gaat. Gevaar is dat vrijwilligerswerk besmet raakt. Vroeger was het hier in het dorp normaal om boodschappen te doen voor een oudere buur of anderszins te helpen. Ook is er een buurtbus gekomen, omdat er

geen voorziening was. Door het handelen van de overheid heeft het opeens een lading gekregen.”

[Portretten]

Alie Derks Bakker (68), vrijwilliger verzorgingshuis

“Nadat ik op mijn 67ste met pensioen ging, ben ik als vrijwilliger actief gebleven bij het verzorgingshuis. Ik help nu bij allerlei activiteiten voor bewoners. Mijn hele leven heb ik in de zorg gewerkt, als verpleegkundige en later als verzorgende. Er komen steeds meer vrijwilligers, die ook steeds meer verantwoordelijkheden krijgen. Dat leidt soms tot gevaarlijke toestanden. Zorg is een vak. Ik vind het niet goed dat steeds meer op vrijwilligers wordt geleund. En dat vaste krachten hun baan verliezen. Maar bezuinigingen mogen ook niet ten koste gaan van de zorg voor bewoners.”

Lou Bommer (66), vrijwilliger buurtbus Waterland

“De gemeente vroeg vrijwilligers om een buurtbus op te zetten. Ik heb de handschoen opgepakt. Ik heb 39 jaar bij de politie Amsterdam gewerkt en deed al vrijwilligerswerk in het ouderenvervoer. Vervoerder EBS levert ons bus en tankpas. Concessieverlener Stadsregio Amsterdam subsidieert. Samen met 32 vrijwilligers rijden we sinds mei vorig jaar een vaste dienstregeling. Het zal wel conservatief zijn, maar ik vind dat we de verkeerde kant opgaan als we voor gewoon regulier werk vrijwilligers inschakelen. In de ziekenhuizen, verzorgingshuizen, openbaar vervoer. Onder het mom van bezuinigingen, terwijl er tegelijkertijd bakken met geld over de balk worden gegooid. We zijn doorgeschoten.”

Max van der Mark (67), vrijwilliger bibliotheek Utrecht

“Sinds anderhalf jaar verzorg ik elke woensdagmiddag bij de Utrechtse bibliotheken een inloopsprekbeurt voor pc- en tabletgebruikers. Mensen kunnen vragen stellen over het gebruik van e-books, maar ook over andere zaken. Ik geef af en toe ook tabletcursussen. Als gepensioneerd informatiemanager vind ik dit vrijwilligerswerk erg leuk om te doen. Van verdringing is wat mij betreft geen sprake. Deze service hoort immers niet tot het primaire proces van de bibliotheek. In de activiteiten die de bibliotheek in Utrecht organiseert spelen vrijwilligers een grote rol. Ik zie dit vrijwilligerswerk als aanvullend aan het werk van de vaste medewerkers. Het is een extra service voor bezoekers van de bibliotheek.”